

for os Billedet af den kaade Landsbyyngel, der inden sin endelige Affart uden Angst og Bæven omstyrter og opbrænder den gamle Hovdingegodes trøskede Penater.

I et Par Slutningsord sejrer den rigtige Opfattelse af Religionsskiftet som et Kultusskifte hos Dr. Grønbech. Det er virkelig gyldne og rigtige Ord, han siger der: „Men er nu den nye Religion Kristendom, eller er den det ikke? Ja, vi kan med samme Ret spørge: hører Katolicisme og Protestantisme sammen under een Hat? Den Religion, der fremgik af Sindsskiftet i Norden, havde sit eget Præg, som gør, at den aldrig kan forveksles med Folkedom i Syden. Og ligesaa utvivlsomt er det, at Ejendommeligheder ved vore Fædres Gudstro kan spores i Historiens Gang, ja endnu præger os, der skriver og læser om Fortiden ud fra Synspunkter, der ikke har Gyldighed længere end til Alperne, og knap saa langt“. — Skade kun, at Dr. Grønbech ikke fuldt har forstaaet, at det gjaldt om at give netop dette Synspunkt sin rette Styrke ved fast Opbygning og streng Begrænsning, Skade kun, at han her som i sit store Værk har villet være aandfuld i Stedet for stillfærdigt forskende og klogt tilrettelæggende, Skade kun, at hans Bidrag til Religionsskiftets Historie derved er blevet saa stærkt forringet, og ved sin urigtige Methode staar i en saa lidet flatterende Modsætning til den hele Række af religionshistoriske Smaaskrifter.

Erik Arup.

D. G. Monrads Deltagelse i Begivenhederne 1864.

En efterladt Redegørelse udgivet ved Aage Friis. XXXII + 316 S. Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag 1914.

I min Bog om Tyskland citerer jeg de Ord af Benedek, da hans Hustru vilde hindre ham i at brænde sine Papirer: „Hvorfor ikke, jeg maatte anklage alt og alle fra øverst til nederst og dog vedblive at være en slagen Feltherre“.

Maaske har, halvt bevidst, halvt ubevidst, en lignende Tankegang været medvirkende til, at Monrad, da han ende-

lig havde nedskrevet den Redegørelse for sin Deltagelse i Begivenhederne 1864, som nu foreligger, undlod at udgive den. Den var, oplyser Udgiveren, Prof. Friis, skrevet til Offentliggørelse i 1881, den udkommer nu nogleogtredive Aar efter Udarbejdelsen, syvogtyve Aar efter Monrads Død.

Men netop naar man nævner Benedek, falder der jo en rigtignok paa Sinde den afgørende Forskel mellem den slagne Feltherre og den slagne Diplomat. Hin fik paanødt et Førerskab, som han ikke havde søgt og ikke ønskede. Derimod paatog Monrad sig selv det tunge Ansvar at bringe det danske Statsskib ud af den grænseløs farefulde Stilling, det var i i Juleugen 1863. Hvorfor han gjorde det, er det første og — med Hensyn til Bedømmelsen af Monrad — egentlig det afgørende Spørgsmaal, man kunde vente besvaret gennem Redegørelsen. Men Svaret fattes.

Man ser af Bogen (S. 55—56), at Monrad ansaa Halls Stilling for kompromitteret. Hall havde ikke Kongens Tillid, og han havde faaet det udenlandske Diplomati imod sig. Dertil kommer, at det maaske vilde have været særlig haardt for den Mand, der havde presset Novemberforfatningen igennem, nu at faa den gjort ugjort. Men vilde, trods alt, Hall ikke bedre end Monrad have været Manden dertil? Folkestemningen var jo, efter Monrads eget Sigende, afsvalet siden November, og havde Hall ikke i hvert Fald mere Autoritet overfor denne Stemning end Monrad? Fremfor alt, hvad vilde Monrad selv gøre som Konsejlspræsident? Det er næsten ikke muligt at se Situationen anderledes, end at Monrad med en uhyre Selvtillid har ment, at kom han først til, skulde Skærene nok klares. Han søger i sin Redegørelse at vise, gennem en Skitsering af sin Livsførelse, at han ikke var magtsyg. Meget vel, han overtog altsaa Magten uselvsk og kun i Fædrelandets Interesse. Men hvordan han vilde tjene dette, har han i hvert Fald ikke selv gjort sig Rede for. Selv om Bogens Taushed herom ikke var talende, er alt det, som skete under Monrads Præsidium, tilstrækkeligt Bevis derfor, thi netop det betegnende for det Monradske Diplomati i 1864 og det ulykkebringende er Raadvildheden.

Omtrent samtidig med Udgivelsen af Monrads Redegørelse har Prof. Friis (sammen med Dr. P. Munch) udsendt første Bind af Fru Heibergs Breve til Krieger. Under 2. Januar 1864 skriver Fru Heiberg (S. 243), at hun har haft Besøg af Fru Hall, der „ytrede, at det havde glædet Hall, at De (Krieger) ikke havde indladt Dem med Monrad. Stemningen mod Monrad er vist saa bitter fra Halls Side som muligt. Alle hans Planer i de senere Aar, ytrede hun, er gaaet ud paa at sætte sig i Halls Sted i Ministeriet og kaste ham overbord. Dette er vistnok sandt“. Der er ingen Grund til at ophøje Fru Heibergs Gengivelse af Fru Halls Referat af hjemlige Hallske Udtalelser til klippefast Historie. Men den Antagonisme mellem Hall og Monrad, som her har faaet saa skarpt et Udtryk, var jo utvivlsomt i en ikke ringe Grad tilstede — en Antagonisme, hidrørende fra Modsætninger baade i Anskuelser og i Væsen og Temperament —, og at Monrad har fortrængt Hall ved at overtage Konsejlspræsidiets synes Historien at maatte godkende. Havde Monrad som alle andre sagt nej, var Følgen dog sikkert bleven, at Hall havde maattet fortsætte Ledelsen. Og hvor berettiget det end kunde være at optræde som hans Afløser, naar man havde Følelsen af baade at vide og at ville, saa bliver det væsentlig mindre berettiget, naar ingen af Delene var Tilfældet.

Noget historisk nyt af Betydning indeholder heller ikke den øvrige Del af Bogen. Men dette er forklarligt nok. Redegørelsen er skrevet 16 Aar efter Begivenhederne, væsentligst efter Hukommelsen, og beregnet som den var til samtidig Offenliggørelse er den læmpet og dæmpet med Hensyn til det, som ellers kunde have givet den dens største Tilløkkelse, en uforbeholden Skildring af de agerende Personers Tanker, Hensigter, Optræden, set med Monradske Øjne. Manglen heraf opvejes ikke af objektivt nye Oplysninger, da vi tværtimod nu gennem senere Offenliggørelse af Memoirer og Breve og af det franske Diplomatarium, gennem udenlandske Arbejder og fremfor alt gennem Neergaards Værk véd meget mere, end Bogen giver. Ja, man behøver egentlig blot at læse P. Vedels uendeligt varsomme Ytringer i hans Monrad-Biografi

i Biografisk Leksikon (Bind 11, S. 454—55) for in nuce at finde Motiveringen til Monrads Votum i det Statsraadmøde, hvis Beslutning medførte Londonerkonferencens Sprængning: Uviljen mod at modtage et Nordslesvig nord for Flensborg, Troen paa, at Als og Fyen var skærmede mod Erobring, Haabet om, at en Sejr ved Als skulde bringe et os velvilligt Toryministerium til Roret i England.

Dertil maa dog endnu føjes, at Monrad, om han end indsaa, at han havde det konstitutionelle Ansvar, ikke vilde øve nogen Pression mod Christian IX, hvem han, overfor Opgivelsen af de tyske Hertugdømmer samt den sydligste Del af Slesvig og dermed af Londonertraktaten, havde lovet at fastholde i det mindste Slilinen som Grænse. Og i det hele maa det erindres, at medens der var en sand Overflod af diplomatiske og militære Fejlgreb i 1864 — hvilke Monrads Bog, til Uhygge, paany fører os for Øje —, saa er Konferencens Sprængning vel det Skridt, som blev mest skæbnesvangert, men ikke det, som er mest uforstaaeligt, naar man sætter sig paa Datidens Standpunkt. Vort nuværende Syn paa Nordslesvig har dannet sig eller er skærpet, efterat dette er blevet undergivet preussisk Herredømme, men det var ikke paa samme Maade tilstede i 1864. Helt bortset fra, at Slesvigerne selv dengang med største Uvilje saa' hen til en Deling af Hertugdømmet, var et „Slesvig“ nord for Flensborg ikke i Datiden noget særdeles værdifuldt, ikke for Kongehuset dynastisk, ikke for Helstatsmændene historisk eller kulturelt, ikke for de Ejderdanske retsligt eller økonomisk, ja end ikke for Delingsmændene nationalt, fordi det dog betød en Prisgivelse af talrige danske under tysk Herredømme. Man kan derfor forstaa en Betragtning som denne, at skulde man lade sig affinde med en saa ringe Rest af de tre Hertugdømmer eller med et saa lemlæstet Slesvig, da hellere en sidste Kamp med dens militære og efterfølgende diplomatiske Chancer, end at det bagefter skulde kunne siges, at man, før det yderste var prøvet, var indgaaet paa et meningsløst Forlig. Ved denne Betragtning overvurderede man paa urimelig og fordærvelig Maade Chancerne, men, som sagt, paa den anden

Side var Indsatsen et Stykke Nordslesvig, hvis Forbindelse med Danmark efter Freden kom i en væsenlig anden Belysning end før denne.

— Litterært set har Monrads Bog døde Pletter, men har til Gengæld store Partier, navnlig i de første Afsnit, af ejendommeligt Skønhed og skrevne af en Sprogmeister. Det er en elegisk Bog, elegisk ved selve den fædrelandshistoriske Tragédie, som den omhandler, elegisk ved, at den fortæller om et ulykkeligt Afsnit af en af vore mest betydende og betydelige Mænds Liv, elegisk endelig ved hele sin Stemning og Tone. Thi vel er der, trods al Mildhed, skarpe og bitre, nu og da ironisk ætsende Ytringer og Domme i den, men hovedsagelig er den dog en Selvanklage. Benedek mente, hvis han skrev, at „maatte anklage alt og alle fra øverst til nederst“. Dette har Monrad hverken tilsigtet eller gjort, Anklagen retter han mest mod sig selv.

Men Redegørelsen indeholder dog ogsaa det indirekte Forsvar, der ligger i Skildringen af de saare vanskelige og forviklede indre og ydre Forhold, som en dansk Konsejlspræsident dengang skulde gøre sig til Herre over. Monrad anklager sig nok, alligevel ligger der sikkert ret tæt op til Selvanklagen en Tvivl om, at nogen kunde have løst den slesvig-holstenske Knude, naar han ikke kunde det, maaske ogsaa om, at den i det hele kunde løses uden ved et Slagsværd som det, der huggede den over, men som nu engang var tildelt vor Fjende og ikke os. Psykologisk er Bogen ingenlunde let at greje. Giver den af historisk nyt ikke meget, saa er den til Gengæld et „*document humain*“, paa mange Steder med en Dybde eller Dobbeltbund, som vil give den Historiker meget at tænke paa, der engang helt og fuldt vil skildre den mest storladne og mest sammensatte af Mændene „under Juni-grundloven“, D. G. Monrad.

Professor Friis har forsynet Bogen med en velskreven, oplysende Indledning samt med fyldige Noter, og han har med Rette vedføjet Uddrag af de Monradske Rigsraadstaler fra 1864. Der er meget gribende i disse, og der er tillige — ligesom i Redegørelsen — noget gejstligt. Richelieu var gejstlig, og

Talleyrand var gejstlig, og Biskop Monrad manglede ingenlunde hverken Verdensklogskab eller Tankens og Ordets Snille og Snildhed. Men der var tillige noget fantastisk i hans Sind, der bragte Forstyrrelse baade i hans Egenvurdering og i hans Vurdering af Personer og Forhold, Maal og Midler, et Fantasteri, som vildførte ham selv og hans Fædreland.

Marcus Rubin.

Nyt fra historisk Videnskab i Ind- og Udland.

Den 6. August 1913 døde Overretssagfører Dr. Ludvig Holberg (f. 1847). Han var Forfatter af flere Skrifter om Danmarks offentligretlige Forhold og om Lovkilderne i Middelalderen, saaledes *Kong Valdemars Lov*, *Dansk Rigsløvgivning*, *Dansk og Fremmed Ret*, *Konge og Danehof i det 13. og 14. Aarhundrede I.*, *Kirke og Len under Valdemarerne*. De have vist Dr. Holbergs Skarpsindighed; ved hans Kendskab til fremmed, især kanonisk Ret lykkedes det ham at fremdrage hidtil oversete Synspunkter for Betragtningen af dansk Statsforfatning og af dansk Rets Stilling til og Paavirkning af fremmed Ret i Middelalderen.

J. S.

Den aandfulde tyske Retshistoriker og Strafferetslærer Richard Loening, født d. 17. Aug. 1848, Professor ved Universitetet i Jena, døde d. 18. Sept. 1913. Som Retsforsker tilhørte Loening den historiske Skole. Hele hans selvstændige og kloge Forfattervirksomhed gennemsyres af den Grundtanke, at en virkelig Erkendelse af Rettens Væsen, en rigtig Opfattelse af Retsbegrebernes sande Indhold kun er mulig ad historisk, genetisk Vej, han forkaster enhver spekulativ Behandling af Retten, ethvert Forsøg paa at konstruere dens Principer ud fra den subjektive Fornuft. Hans første Arbejder vare rent retshistoriske, saaledes Afhandlingen *Ueber Ursprung und rechtliche Bedeutung der in den altdeutschen Urkunden enthaltenen Strafklauseln* (Strassburg 1875), af Interesse for nor-